

Jacek Heidenreich

Przyczynek do dziejów rodu Krokowskich z Krokowej

Słupskie Studia Historyczne 5, 99-108

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jacek Heidenreich

PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW RODU KROKOWSKICH Z KROKOWEJ

Do jednej ze znamienitszych rodzin szlacheckich w Prusach należała rodzina von Crockow (późniejsi Krokowscy). Występowała na tym terenie już w XIII w. Prawdopodobnie pochodziła z Frankonii. Przypuszcza się, że przybyła do Prus w tym samym czasie co zakon krzyżacki. Istniały cztery linie rodu: z Krokowa - Krockow-Krockow 1575-1725; z Roszczyc - Krockow-Roschitz 1438-1815; z Osiek - Krockow-Ossecken 1605-1804; z Pieszca - Krockow-Peest 1782-1815.

Do wcześniejszych dziejów rodu brakuje materiałów. Zachowały się tylko dokumenty z nadania księcia Mszczuja II¹. Dla ustalenia dziejów dóbr i po części dziejów rodu bardzo znaczący jest zespół akt majątkowych i procesowych Krokowskich w Archiwum Państwowym w Gdańsku. Wiele istotnych informacji znajdujemy także w księgach miejskich Gdańska i Pucka oraz katastrach pruskich. Cenne jest także, zawierające wiele wiadomości źródłowych, opracowanie H. Sprutha dotyczące pomorskich rodzin szlacheckich². Literatura obejmująca dzieje Krokowskich nie jest zbyt imponująca. Praktycznie spośród starszych opracowań na uwagę zasługują publikacje F. Schultza i G. A. Muehlverstedta. W nowszych, poświęconych dziejom Prus i Pomorza Zachodniego, można znaleźć tylko pojedyncze wzmianki o tej rodzinie³. O najnowszych jej dziejach dowiadujemy się także z publikacji członka rodu, jednocześnie literata i historyka, profesora Uniwersytetu w Getyndze, hrabiego Christiana von Krockow⁴.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie genealogii i zarysu dziejów majątku rodu linii Krockow-Krockow od czasów najdawniejszych aż do XX w. Autor tej publikacji nie podaje dziejów linii bocznych rodu, jak chociażby Krockow-Roschitz czy Krockow-Ossecken. Jednocześnie ma świadomość, iż temat nie został wyczerpany, ale stanowi tylko przyczynek

do dziejów Krokowskich i wstęp do dalszych pogłębianych badań nad dziejami tego rodu.

Najstarsze dzieje Krokowskich nie są znane. O ich istnieniu i najwcześniejszych posiadłościach głoszą jedynie legendy i podania⁵. Dopiero w dokumencie datowanym 13 lipca 1292 r., wydanym przez Mszczuja II księcia pomorskiego, który nadaje rycerzowi Gniewomirowi Krokau dobra Jeldzino (Gelsin) i Wysoka (Wissoka), wymienia się Krokowskich jako wieloletnich ich właścicieli. Nie sposób dzisiaj ustalić, jak długo Krokowscy przebywali na ziemiach późniejszego powiatu puckiego. Do pierwszych znanych przedstawicieli rodu, którzy zarazem tworzyli pierwszą generację Krokowskich, należeli Gniewomir i Mistko (Mestwin)⁶. Do drugiej generacji zaliczyć można Piotra, który w 1300 r. wyłączył kościół w Krokowej ze struktury organizacyjnej klasztoru żarnowieckiego. W trzeciej generacji znaleźli się Jan i Bogusław. Jan otrzymał od Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego Dietricha von Altenburg w 1339 r. 11 włókni w Krokowej, wieś Minkowice (Menkwitz) oraz część łąk przy ujściu Redy w Osłoninie. Bogusław wymieniony jest w dokumentach z 1342 r. jako świadek w sprawie dotyczącej przywileju dla wsi Gniewino. Do czwartej generacji należeli: Titze (Dietrich), Bogusław, Nitze (Nikolaus) i Tymoteusz (Thime lub Thimoteus). Oni to w 1388 r. dokonali pomiędzy siebie podziału majątku rodzinnego. W piątej generacji wymienia się: Gneomara II, który cieszył się dobrą opinią sąsiadów, dzięki czemu dwukrotnie w latach 1380 i 1399 został wybrany sędzią ugodowym (Schiedsrischter), Piotra syna Titza, Mateusza (Mathias lub Matheus) biskupa Wormacji i synów Nitze - Hansa i Thymo. Do szóstej generacji należał Mestike (Mestwin). Do kolejnych pokoleń posiadaczy Krokowej zalicza się Jerzego, początkowo właściciela majątku Wickerau koło Elbląga, a od 1448 r. Krokowej. Okres podziałów majątku zakończył kolejny z rodu Gneomar III, który go na nowo scalił i zagospodarował. Niestety wyżej wymieniony porządek rodu i dokładne pochodzenie poszczególnych jego członków nadal z powodu braku dostatecznych materiałów źródłowych pozostają do końca nie wyjaśnione. Istnieje również wiele wątpliwości co do autentyczności zachowanych odpisów dokumentów⁷.

Pierwszym lepiej znanym członkiem rodu, który jednocześnie rozpoczyna genealogię rodu w XV w., jest syn Gneomara III, Wawrzyniec (Lorenz) „Der Starke” określany w źródłach jako Lorke lub Cassuba⁸. Poprzez ślub z Ewą von Roschitz objął w posiadanie Salino (Saulin) oraz

z nadania księcia Bogusława, którego szczególnymi względami się cieszył jako starosta łęborski, otrzymał wsie Baśowice (Bonsewitz), Borkowo (Borkow). Swoją przydomkę zawdzięczał nadzwyczajnej sile. Popadł w konflikt z miastem Gdańskiem w wyniku zatargu o dobra Pępowo. Jego brat Jerzy był opatem klasztoru cystersów w Oliwie i zmarł w 1504 r. Zaszłuził się szczególnie podniesieniem dyscypliny klasztornej.

Najwybitniejszym przedstawicielem rodu, choć bez wykształcenia, był pułkownik Reinhold von Krockow urodzony w 1536 r. Był synem ławnika ziemskiego puckiego Jerzego i Anny von Helmsteten z Nadrenii. Mając szesnaście lat Reinhold rozpoczął edukację rycerską od pobytu najpierw na dworze księżęcym w Szczecinie, a następnie w Wirtembergu i Pałatynacie Reńskim, gdzie też dokonał konwersji na luteranizm. Często uczestniczył w rodzinnych uroczystościach na dworze cesarskim. Po zmianach na dworze francuskim, kiedy w 1547 r. królem został Henryk II, Reinhold przeszedł na jego służbę i w latach 1555, 1557, 1559 brał udział w wyprawach wojennych organizowanych przez Francję. Po podpisaniu pokoju w Cateau-Cambresis 3 kwietnia 1559 r., Reinhold Krockow powrócił do kraju w 1560 r. i przebywał na dworze króla polskiego Zygmunta Augusta. Dzięki temu też prawdopodobnie otrzymał w zastaw Puck. W 1565 r. brał udział po stronie polskiej w wojnie moskiewskiej, a rok później uczestniczył w wyprawie przeciw Turkom. Po kampanii tureckiej udał się do Francji, gdzie w następnych latach brał aktywny udział w wojnach religijnych. W walkach tych uległ kontuzji i wycofał się ze służby. Po powrocie do majątku rodzinnego zajął się jego rozszerzeniem i zagospodarowaniem. Dokonując charakterystyki tego niewątpliwie jednego z najwybitniejszych przedstawicieli rodu, należy stwierdzić, iż Reinhold był typowym przedstawicielem swojej epoki, w której mimo rozkwitu renesansu w Europie trwały wojny pomiędzy państwami rywalizującymi o wpływy na starym kontynencie, właśnie społeczno-religijne, które pochłonęły tysiące istnień ludzkich w imię przekonań konfesyjnych. Oczywiście głównymi aktorami na wielkiej scenie politycznej Europy byli ludzie, do których należał również pułkownik Reinhold Krockow, czynnie uczestniczący w wielkich wydarzeniach XVI w. Znany był jako protektor Pucka, którego bronił przed złupieniem przez księcia brunszwickiego Eryka. Zmarł w 1599 r. mając 63 lata⁹.

Po nim majątek rodzinny w Krokowej przejął jego syn Ernest, urodzony w 1575 r. Schedę po ojcu objął ostatecznie w 1602 r., stając się proto-

plastą linii Krokowskich z Krokowej, którego ufortyfikowany dwór nazywano „*castrum seu fortalitium*”. Ernest kilkakrotnie był posłem pomorskim na sejmach zwyczajnych¹⁰. Charakterem przypominał ojca, niespokojny duchem, aktywny politycznie. Nie potrafił skoncentrować się tylko na doglądaniu swojego majątku, angażował się w życie polityczne województwa pomorskiego. Podobnie jak ojciec nie był katolikiem, ale nie był także luteraninem. Jego przynależność konfesyjna to kalwinizm i to prawdopodobnie było jedną z przyczyn, dla których ostro atakował kościoł katolicki. Do pełnego wizerunku należy dołączyć ciągłe procesy i zatargi graniczne z klasztorem klarysek w Żarnowcu oraz opatem w Oliwie. Po powrocie z sejmu zmarł w Krokowej 15 kwietnia 1631 r.¹¹

Ernest pozostawił po sobie jedenaścioro dzieci (pięciu synów i sześć córek). Najstarsza z córek, Elżbieta, urodzona 10 lutego 1605 r. wyszła za mąż w 1620 r. za hrabiego Raphaela von Latalski z Labeschina. Druga Sophia, która urodziła się w rok po Elżbiecie, żyła tylko trzy lata i zmarła w 1609 r. Niestety nie wiemy jaka była przyczyna tak wczesnej śmierci. Biorąc jednak pod uwagę wysoki w ówczesnych czasach procent umieralności dzieci, nie należy sądzić, aby było to wydarzenie szczególne. Losy trzeciej córki Ernesta potoczyły się inaczej. Urodzona w 1616 r. wyszła za mąż dopiero w 1656 r., a więc w wieku czterdziestu lat. Wybrankiem Konstancji (Constantina), bo tak miała na imię, był Albrecht Dorpowski ze Skłodzewa. Czwarta, Eufrozja (Euphrosina), urodziła się trzy lata po narodzinach Konstancji i wyszła za mąż za landrata kurbrandenburskiego, Johanna von Zitzewitz. Piątą córką Ernesta była urodzona w 1620 r. Emilia, która poślubiła rotmistrza Christiana Heinricha von Janewitz i wreszcie najmłodsza z córek, Barbara, urodzona w 1625 r. wyszła za mąż za Franza von Wejhera, starostę Geutsch-Krone, Baldenburga i Hamerstin.

Z pięciu synów, jakich pozostawił po sobie zmarły Ernest, najstarszy był Krzysztof (Christoph). Prawdopodobnie zmarł w bardzo młodym wieku. Drugi syn Jerzy (Georg) poległ w 1635 r. w czasie wojny trzydziestoletniej walcząc po stronie protestantów¹². Sędzia pucki i właściciel Krokowej Ernest II był trzecim synem dziedzica. Jak wiemy Ernest II dwukrotnie stawał na ślubnym kobiercu. Pierwszy raz z Florentiną von Chirenburg w 1643 r., a po raz drugi z jej ciotką Virginią von Chirenburg. Ernest II jest jedną z tragicznych postaci rodu. Jego życie rodzinne nie układało się szczęśliwie. Większość spośród czternaściorga jego dzieci

przedwcześnie zmarła. On sam dokonał żywota 24 lutego 1680 r. Spadkobiercą został jeden ze starszych synów Franz Heinrich, który również pełnił urząd sędziego ziemskiego Pucka. Franz urodził się w 1649 r. Ożenił się z Konstancją (Constantina) Florentyną von Collmer, córką wysokiego polskiego urzędnika. Zmarł w 1705 r. Po nim dziedzicem Krokowej został jego syn Krzysztof (Christoph), oficer polski w randze kapitana i jednocześnie sędzia ziemski pucki. Żonaty był z Abigail Zofią von Krockow z linii Peest. Umierając w 1725 r. pozostawił w Krokowej jako spadkobierczynię wdowę, a po niej majątek objęła jego córka Renata Abigail, urodzona tuż po śmierci ojca¹³. Była dwukrotnie mężatką. Pierwszy raz z kaprem Reinholdem von Krockow z linii Roschitz, a po rozwodzie ponownie wyszła na mąż za Johanna Karola von Nostitz-Dziewickiego. W 1732 r. majątek rodzinny uległ subhastacji i następnie dzięki wykupieniu go przez Joachima von Krockow z Peest pozostał własnością rodu.

Po śmierci Renaty Abigail wygasła pierwsza linia Krokow-Krokow. Majątek przejęli członkowie należący do linii Peest. Dopiero urodzony 20 VIII 1783 r. Albert Caspar Ewald wznowił linię Krokow-Krokow. Z jego małżeństwa z Agnieszką Ernestyną von Janewitz pozostały dwie córki: Agnieszka Ernestyna Abigail (1811-1887) i Karolina Adelajda Luiza (1813-1877). Jedna i druga po zamążpójściu zrzekły się swoich praw do majątku w Krokowej (prawdopodobnie jednym z głównych powodów był fakt, iż poprzez zawarcie związków małżeńskich nie mieszkały w domu rodzinnym) na rzecz swojego kuzyna Karola Gustawa Adolfa (1800-1867). Było to w 1836 r. Karol Gustaw był drugim synem Wilhelma Joachima z linii Peest. Był trzykrotnie żonaty - z Laurą Lembke, Rosą Keyserling i Filipiną Leonorą Czardi. Z tych małżeństw urodziło się trzech synów i jedna córka Maria Emilia Fryderyka. Drugi syn Karol Johann Reinhold (1825-1901) sprzeniewierzył się protestanckiej tradycji w rodzinie i ożenił się z katoliczką Mary Elisabeth Atcherly, a po jej śmierci z Lidią Schormacker von Edam. Karol Gustaw nie był zadowolony z małżeństw syna, co było przyczyną konfliktu pomiędzy nimi, w wyniku którego Karol przebywał za granicą¹⁴.

Dziedzictwo majątku zarezerwowane było dla trzeciego syna Reinholda, Doringa Giberta (1845-1877). Dość późno ożenił się, bo dopiero w 1876 r. ze Stefanią von Somnitz. Zmarł rok później podczas pobytu w Pizie we Włoszech. Po nim właścicielem Krokowej został urodzony w 1873 r. Doering Reinhold Georg. Do czasu pełnoletności opiekę nad

nim sprawował Leon von Crass, natomiast majątkiem zarządzał osobiście jego ojciec, Henryk Joachim Reinhold. W wieku 23 lat ożenił się i z tego małżeństwa miał czworo dzieci, trzech synów Rudolfa, Heinricha, Adolfa oraz córkę Luizę. Wszystkie dzieci urodziły się przed 1918 r. Kiedy pierworodny syn Rudolf ukończył 16 lat, ojciec wysłał go do szkoły junkrów w Rzeszy. Rudi do domu przyjeżdżał bardzo rzadko, przebywając na urlopiach u rodziny w Rzeszy. Po ukończeniu szkoły wojskowej został oficerem zawodowym Wehrmachtu w randze oberleutnanta. Średni syn Heinrich po ukończeniu szkoły poświęcił się służbie w Wojsku Polskim. Ukończył podchorążówkę kawalerii w Grudziądzu, gdzie następnie służył jako oficer zawodowy w pułku ułanów uzyskując tuż przed wojną stopień podporucznika. Najmłodszy Adolf uczył się jeszcze w momencie wybuchu drugiej wojny światowej. Podczas okupacji Heinrich, który po kampanii wrześniowej powrócił do domu rodzinnego, pomagał Doeringowi w prowadzeniu majątku. Krótko przed końcem wojny został wcielony do wojska niemieckiego i wysłany na front zachodni. Zmarł prawdopodobnie przed 1977 r. Hrabia Doering Reinhold Georg von Krockow, ostatni właściciel Krokowej, zmarł w Niemczech w 1954 r.¹⁵

Dobra należące do rodziny rozciągały się głównie w powiatach puckim i lęborskim. Tylko niewielka ich część, należąca do Krokowskich z linii Peest, leżała na Pomorzu Zachodnim w powiatach gryfińskim i sławieńskim¹⁶. Do najdawniejszych posiadłości rodziny Krokowskich, pochodzących z nadań książąt gdańskich, należą wsie Krokowa, Minkowice, Glinki. Z lat 1288-1292 pochodzą dalsze nadania wsi Goszczyno, Wysoka, Jelencino (Gelsin). Z okresu panowania królów polskich pochodzą nadania wsi Parszczyce (Parschuetz), Lisewo (Lissau), Polchowo (Polchow), Łętowice (Lankewitz), Bargędzino (Bergensin), Białogóra (Wittenberg), Strzeżewo (Stresow), Perlino (Gross Perlin). W XX w. majątek Krokowskich powiększył się o wsie Warszewo (Warsau), Myśliwka (Jaegerhof), a w powiecie lęborskim Chmieleniec (Chmelnz), Słuchowo (Schlochow), Zwartowo (Schwartow), Maszewko (Klein Maszow). Przejściowo do rodziny należały dobra Oslonino (Oslonin), Salino (Saulin) również w powiecie lęborskim, a w powiecie drawskim Borujsko i Lubieszewo. Do 1603 r. w posiadaniu ich znajdowały się Ostrożek (Scharfenort), Łostowice (Schoenefeld), do 1627 r. Prusewo (Pruessow), do 1792 r. Sulicice (Sollitz) oraz w zastawie w latach 1607-1640 dobra Nanice w powiecie wejherowskim.

W XVI w. dokonane zostały zmiany przeznaczenia, a także rozszerzono dobra Krokowskich. W 1594 r., gdy Ernest zamierzał ożenić się, zapisano mu według księgi miejskiej Gdańska (*Ex libris causarum veteris Civitatis Gedanensis*) majątki Łętowice i Parszyce. Zapis ten widnieje pod datą 28 marca 1594 r.¹⁷ Obydwa majątki oszacowano na sumę 10 000 florenów. Po śmierci Reinholda objął dobra należące do majątku Krokowa. Z zestawienia posiadłości z 1602 r. wynika, że do majątku Krokowskich z Krokowej należały: Krokowa ze znajdującym się tam młynem, wsie Łętowice, Wysoka, Goszyn, Parszyce, Glinki, Jeldzino, Minkowice, Salino, łąki, nanickie grunty, 9 włókni w Boryńsku koło Gdańska i jeden budynek w Pucku, przydziały szlacheckie w Warszkwie, Lisewie oraz Kłaninie. W 1725 r. po śmieci Krzysztofa Krokowskiego sporządzony został inwentarz dóbr dziedzicznych Krokowej, w którym obok dokładnego opisu zamku w Krokowej znajduje się też zestawienie dóbr wraz z powinnościami oraz wykazem długów. I tak w stosunku do zestawienia z 1602 r. do kompleksu dóbr Krokowskich doszły wsie Koźlinka, Polchowo wraz z folwarkiem i folwark Chmielenc¹⁸. Tak więc liczba wsi w XVIII w. wzrosła o trzy w porównaniu z XV w., natomiast kataster kontrybucyjny z 1773 r. wymienia, że do Krokowej należały w tym czasie: Krokowa wraz z owczarnią Neydenbruch, Łętowice wraz z owczarnią, Wysoka, Goszyn, Jeldzino, Parszyce, Polchow, Koźlinki, Widowo, Glinki, Lisewo i Minkowice. Później Minkowice, Goszczyno i Jeldzino wydzielono jako wsie gburskie. Polchówko sprzedano w 1864 r. Wcześniej, bo w 1837 r. nabyto główną część Warszkowa i Myśliwkę należące do klasztoru żarnowieckiego.

Na początku XX w. majątek Krokowskich tworzył zwarty obszar, zwiężający się między Minkowicami i Goszczynem. Północna granica o długości 4 km dochodziła do morza. Południowa o długości 10 km sięgała do Świecini i Karlinkowa. W sumie szacuje się, że cały obszar należący do tej rodziny wynosił około 11 000 morgów, z czego 5 000 to ziemie uprawne, a 2 000 to pastwiska, łąki, błota, lasy i nieużytki. Oprócz gospodarstw rolnych w skład majątku wchodziły mleczarnia, gorzelnia i cegielnia. W 1903 r. posiadłości Krokowskich połączone zostały z resztą państwa niemieckiego linią kolejową. W latach 1907-1908 jeden z największych zakładów melioracyjnych odwoził 1800 mórg krokowskich łąk za sumę 200 000 marek.

W okresie międzywojennym hrabia Doering von Krockow część ziemi

przekazał na cele reformy rolnej. Z gospodarstw Lisewo rozparcelowano około 250 ha, Myśliwka 80 ha i Glinki około 100 ha. Na nowo powstałe gospodarstwa chłopskie sprowadzono w większości górali. Łąki położone na Szarym Dworze uległy dalszemu zabagnieniu. Wszystkie gleby piaszczyste położone wzdłuż szosy wejherowskiej zostały w latach dwudziestych zalesione, powiększając obszar puszczy darżlubskiej.

W dobrach Krokowskich: Krokowej, Goszczynie, Glinkach, Minkowicach, Parszczycach, Polchowie obowiązywało stare prawo polskie. W innych dobrach, jak Sławoszyno, Jelencino, Prusewo stosowano prawo niemieckie. W niektórych wsiach mieszkańcy byli także osadzeni na prawie chełmińskim. Inne były losy dóbr Krokowskich położonych w powiecie puckim, a inne w lęborskim i bytowskim. W powiecie puckim pozostały one do czasów rozbiorów przy Rzeczypospolitej Obojga Narodów, natomiast dobra lęborskie i bytowskie w okresie najwcześniejszym wcielone zostały do kasztelanii w Białogardzie. W latach 1310-1466 wchodziły w skład komturstwa gdańskiego. W tym okresie rodzina Krokowskich nabyła na tym terenie wiele nowych wsi: Bargędzino, Bąsowice, Gartkowice, Lisewo. W następnych latach (1466-1637) ziemie lęborskie i bytowskie przypadły księżętom szczecińskim jako lenno od królów polskich, by w 1637 r. po śmierci ostatniego księcia pomorskiego zostać przyłączone do państwa polskiego na 20 lat. W wyniku najazdu szwedzkiego w 1655 r. i zawarcia traktatu bydgoskiego przez Jana Kazimierza z elektorem brandenburskim w 1657 r. ziemie te przeszły najpierw pod panowanie elektorów brandenburskich, a później po 1701 r. pod jurysdykcję królów pruskich¹⁹.

Rodzina Krokowskich należała niewątpliwie do jednego z najstarszych rodów, który osiedlił się na terenie Prus. Jej członkowie odegrali znaczącą rolę na zamieszkiwanym terenie. Pełnili wiele ważnych funkcji na dworach niemieckich, pomorskich, polskim i francuskim. Ich majątek stanowił niebagatelną wartość. W ciągu wieków istnienia rodziny zauważamy wzrost jej znaczenia i bogactwa.

Przypisy

1. AP w Gdańsku, Zespół akt Krokowskich z Krokowej 1510-1944, sygn. 999/33 - Widymat dokumentu ks. pom. Mestwina z lat 1288 i 1292
2. H. Spruth, *Pommern Familien in Drucken und Handschriften*. Neustadt a.d. Aisch 1963
3. R. Cramer, *Geschichte der Lande Lauenburg und Buetow*. T. 1-2. Królewiec 1858; *Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft*. Wyd. R. Klempin i G. Kratz. Berlin 1863; G. A. Muehlverstedt, *Ausgestorbener Preussischer Adel, Provinz Preussen*. Norymberga 1874; tenże, *Ausgestorbener Preussischer Adel, Provinz Preussen*. Norymberga 1894; tenże, *Des Geschlets von Krockow Ursprung und Heimat*. „Zeitschrift des Hist. Vereins fuer den Regierungsbezirk Marienwerder” V; *Polski Słownik Biograficzny*. T. 15, s. 316-317; F. Schultz, *Geschichte des Kreises Dirschau*. Tczew 1907; tenże, *Geschichte der Kreise Neustadt und Putzig*. Danzig 1907; tenże, *Geschichte des Kreises Lauenburg in Pommern*. Lauenburg 1912; tenże, *Materialien zu einer Geschichte des Hauses Krockow*. „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins” 1903, Bd. 45; tenże, *Geschichte der graeflich Krokowschen Familie*. Danzig 1911
4. Ch. von Krockow, *Czas kobiet. Wspomnienia z Pomorza 1944-1947*. Warszawa 1990
5. F. Schultz, *Geschichte der graeflich*, s. 1
6. Tamże, s. 2
7. Ze względu na prawie całkowity brak źródeł dotyczących najwcześniejszych dziejów rodziny, ich pochodzenia i losów przodków wiele kwestii pozostaje nie wyjaśnionych. Zostaje nam jedynie przyjąć ustalenia za F. Schultzem, który miał dostęp do znacznej liczby źródeł, które w czasie II wojny światowej uległy zniszczeniu. Więcej informacji zachowało się do dziejów rodu począwszy od końca wieku XV.
8. *Der Starke* - mocny
9. Por. *Polski Słownik Biograficzny*, s. 316
10. Allg. Dt. Biogr., XVII, s. 175-176; *Altpreuss-Biogr.*, s. 370; F. Schultz, *Geschichte der graeflich*, s. 19-21; tenże, *Materialien zu einer Geschichte*, s. 150-159, 178-180; Zakł. Dok. IH PAN w Krakowie; Kartoteka posłów sejmów za Zygmunta III
11. F. Schultz, *Geschichte der graeflich*, s. 23-24; tenże, *Materialien zu einer Geschichte*, s. 161-165; S. Zieliński, *Ludzie morza i Pomorza*. Informator Morski i Kolonialny 1935, s. 14; AP w Gdańsku; rkp. nr 300, 42/12 k. 45 r., nr 300, 41/16 k. 264 r. - 268, nr 300 R/Uu 17, s. 67, nr 300 R/Bb 31 b, s. 21 i 26
12. F. Schultz, *Materialien zu einer Geschichte*, s. 181
13. AP w Gdańsku, sygn. 999/1152, „Inwentarz dóbr dziedzicznych Krokowej, należących do Abigail Zofii Krokowskiej wdowy po Krzysztofie Krokowskim sądownym ziemskim puckim i kapitanie J. K. M-ci”, 12 IV 1725 r.

14. Wraz ze swoim bratem przebywał w Stanach Zjednoczonych. Zob. F. Schultz, *Geschichte der graeflich*, s. 25-26
15. Tablice genealogiczne rodu w zbiorach prywatnych rodziny Krokowskich
16. AP w Gdańsku, sygn. 999/19-122, Akta Krokowskich, tytuły własności
17. F. Schultz, *Geschichte der graeflich*, s. 12
18. AP w Gdańsku, sygn. 999/1152, „Inwentarz dóbr dziedzicznych Krokowej”
19. F. Schultz, *Geschichte der graeflich*, s. 26; tenże, *Materialien zu einer Geschichte*, s. 168-170